

КОРПОРАТИВНОТО СЧЕТОВОДСТВО – СЪЩНОСТ И НЕОБХОДИМОСТ

Счетоводството е езикът на бизнеса. Чрез специфичните за него методи, техники и средства то измерва способността на предприятията да носи доходи като оценява тяхното имущество и измененията, които настъпват в тях. Създаваната счетоводна информация е различна за всяка форма на юридическа и организационна структура. Така например корпорациите са особен вид икономическо обединение, което се отличава със своя специфика. За тях създаденото счетоводно знание е ограничено. Предвид факта, че този вид сдружения придобиват популярност и разпространение е необходимо да се обърне внимание на същността и особеностите в съдържателен аспект на корпоративното счетоводство като инструмент за създаване на счетоводна информация за обединенията, изградени на корпоративен принцип.

Икономическите процеси, започнали през ХХ век са причина за глобализацията на икономиката, засилване ролята на капиталовите пазари и появата на транснационалните компании. Липсата на големи по обем капитали, концентрирани на едно място и наличието на значителни по размер рискове предизвикват появата на нов вид обединения, отличаващи се с:

- централно управление,
- голям брой собственици (акционери),
- ограничена отговорност на учредителите/ собствениците им (те отговарят само до стойностния размер на притежавания от тях дял),
- свободно преразпределение и прехвърляне на акциите/дяловете и пр.

Корпорациите¹ са форма на икономическа организация. В широк смисъл под корпорация се разбира всяко обединение, създадено с икономическа

¹ Корпорация е понятие, което има латински произход. Твърди се, че то произхожда от думата *corpus* – тяло (вж. **Николова, Н.** Корпоративни финанси. С., Ciela, 2007, с. 13). Смисълът, влаган в него, е обединени в едно цяло. Той изпълва напълно съдържанието, което се влага при дефиниране на бизнес организациите и обединенията. Корпорацията е понятието, което се налага с американската експанзия на пазара на капитали.

Другото понятие, използвано за обозначаване на икономическите организации, което е придобило популярност, е компания. То отново има латински произход и води началото си от думата *compages* – обединение. Разпространение получава предимно в Европа. Глобализацията на капиталовите пазари,

цел. В тесен смисъл, корпорацията е вид сдружение за финансиране на стопанска дейност с общ капитал². Разглеждането на корпорациите в такъв аспект насочва вниманието към следните основни моменти в същността им:

- корпорацията е обединение;
- използва се като средство, инструмент за набиране на капитал;
- създаване с определена цел – постигане на икономически резултати (доходи).

Разбирането за корпорация само в контекста на икономическата ѝ същност е непълно, тъй като липсват важни характеристики като това, че корпорацията е юридическо лице, образувано по силата на закон. В това ѝ качество тя притежава икономическа и юридическа обособеност и самостоятелност. Оттук следва:

- а) корпорацията действа от свое име и за своя сметка, т.е. участниците в нея отговарят само до размера на притежавания от тях дял;
- б) отделяне на собствеността от управлението;
- в) съществува неограничено във времето;
- г) възможност за свободно прехвърляне на правото на собственост;
- д) централизирано управление.

Корпорациите разкриват своята правна същност чрез правно регламентирани им форми. Акционерните дружества са класически пример за бизнессдружение, изградено на корпоративен принцип на управление. Съществуват и други форми, но те не са универсални за всички правни системи и в законодателството на всяка държава те са конкретизирани по различен начин. Например в България това са дружествата с ограничена отговорност (ООД) и командитните дружества с акции.

Корпорациите са организационни структури, в които участват физически и юридически лица, обединени от общи интереси. Когато те се използват като форма за обединяване на две и повече юридически лица в обща структура, подчинена на корпоративните принципи на управление, е прието да се

протичащите процеси на интерграция и близкото им значение са причина двете основни понятия обозначаващи бизнес организациите да се използват извън регионите и като взаимозаменяеми. Въпреки равнопоставеността между тях корпорациите и корпоративното начало имат предимство при определянето на организационна структура като бизнес обединение. Компанията е понятие, което се използва в контекста на конкретизиране на вида организационна форма.

Етимологичната същност на понятията определя основното им значение, но тяхното съдържание се изпълва от тяхната икономическа и правна същност.

² **Николова, Н.** Корпоративни финанси. С., Ciela, 2007, с. 14.

обозначават като корпоративно обединение. Целта е да се отграничат организационните структури, които са изградени на дружествен принцип и са юридически лица.

Корпоративните обединения са организации, които свързват в една икономическа група юридически лица, които са ръководени от общи цели и интереси, при спазване на определени принципи – принципите на корпоративното управление.

Принципите на корпоративното управление гарантират балансиране интересите на всички заинтересовани от дейността на корпоративната организация като описват привилата за управление в тях. Това са правила, които се спазват в управлението. Те определят добрите практики, които трябва да са водещи при управлението на бизнесорганизациите. Такива са³:

- дисциплина – придържане към общовалидните и приети правила на поведение;
- независимост – обективност и стремеж за предотвратяване конфликти на интереси;
- прозрачност на управлението – огласяване на информация за състоянието и перспективите за развитие;
- социална отговорност – да се съобразява с потребностите и социалните нужди на обществото и заинтересованите лица.

Корпоративните обединения по своята същност са вид корпорации, които се създават като икономическа група. Те притежават всички присъщи за нея характеристики. Това, което налага тяхното обособяване, е различната форма на юридическите лица участващи в тях.

С разпространението на корпоративните организации възниква потребността от създаване на икономически и финансови данни за тях, които да бъдат еднакво полезни както за управлението на стопанската структура, така и за външните потребители (предимно инвеститори и кредитори). Такава информация се създава от финансовото счетоводство⁴.

Финансовото счетоводство описва последователността от действия и процедури, свързани с класификацията, регистрирането, анализа и интерпретацията на всички финансови позиции и резултати от дейността на предпри-

³ За подроб. Вж. **Коев, Й.** Корпоративни субекти (Теоретични интерпретации и функционални граници), с. 41 – 49, http://www.ue-varna.bg/uploads/per_pro/ck11.pdf

⁴ От гледна точка на потребителите информация за състоянието, финансовите резултати и движението на паричните потоци се създава от счетоводството. В счетоводната теория е възприето счетоводството предвид характера на създаваната счетоводна информация да бъдат обособени две направления – финансово счетоводство и управленско счетоводство.

тието⁵. В зависимост от вида на предприятията, които осъществяват счетоводни записвания в англосанконската счетоводна практика⁶, описана в специализираната литература⁷, са обособени три степени на финансово счетоводство:

- Счетоводство на едноличен търговец (*single proprietorship*)
- Счетоводство на персонални търговски дружества (*partnership*)
- Счетоводство на капиталови търговски дружества, наричани за краткост корпорации (*corporation*)

Всяка една от степените на финансово счетоводство отговаря на нивото на икономическа активност на предприятието и съответно за нея счетоводството „произвежда“ информация. Конкретното съдържание на счетоводната информация зависи от вида и характера на стопанските операции, които се извършват в предприятията. Различният начин на формиране на капитала, спецификата на взаимоотношенията, които възникват между участниците и особените стопански операции, които възникват единствено при корпоративните дружества, от една страна, и много по-широкия кръг от външни потребители, от друга страна, са причина финансово счетоводство на корпоративните търговски дружества да се обособи като относително самостоятелен вид. Началото на този процес се поставя с разпространението на корпоративните структури в икономическата практика. За окончателното обособяване на финансово счетоводство на корпорациите от счетоводството на предприятието се приема средата на ХХ век. Тогава се налага и понятието корпоративно счетоводство (*Corporate Accounting*). То заменя понятието „финансово счетоводство на капиталовите търговски дружества“, наричани още „корпоративно финансово счетоводство“. Постепенно от тези знания се оформя научната дисциплина **Корпоративно счетоводство**.

За корпоративно счетоводство в българската практика започва да се говори след 1990 година с появата на първите корпоративни обединения.

Корпоративното счетоводство се определя като „усъвършенстван раздел на финансово счетоводство“⁸, „вид финансово счетоводство, приложено

⁵ Terminology for accountants, Toronto, Canadian Institute of Chartered Accountants, 1983, p. 65.

⁶ Като изходна база за извеждане същността на корпоративното счетоводство се приема англосанксонската практика и по-конкретно американската практика, защото корпорациите и корпоративните структурни обединения възникват в Америка и от там получават разпространение.

⁷ **Joseph, T.** Corporate accounting, McGraw-Hill Companies, 2009; **Mallin, Ch.** Corporate Governance, 2nd edition, Oxford University Press, 2007; **Sutten, T.** Corporate Financial Accounting & Reporting, 2nd edition, Prentice Hall, 2004.

⁸ **Трифонов, Тр.** Финансово счетоводен анализ на фирмата и корпорацията. София: НБУ, 2002, с. 5.

на корпоративно равнище, на равнище на корпоративните структури⁹. Очевидно разбирането, което се налага за него, интерпретира определеността му като вид финансово счетоводство, но то не изяснява неговата същност. Ползата от подобно тълкуване се състои в това, че характеризира корпоративното счетоводство като процес на идентификация, отчитане, обобщаване и предоставя икономически данни на заинтересованите от дейности на предприятието лица. Но разглеждането му в такъв аспект без да конкретизира за кои предприятия създава информация е непълно. Най-общо казано, като се изходи от американския му произход, *корпоративното счетоводство наблюдава, измерва и представя в подходящи форма и вид имуществото на корпорациите*. Корпорациите са бизнес организации, които се характеризират с голяма финансова мощ; разделение на капитала на акции, голям брой акционери и др. Качества, които ги доближават до присъстващите в нашата практика „акционерни дружества“. Обстоятелството, че акционерните дружества са два вида:

- обикновени акционерни дружества – дружества, които се учредяват от две или повече физически или юридически лица; и

- акционерни дружества с особен правен режим – дружества със специален режим на дейност (кредитни институции, застрахователни дружества, инвестиционни дружества, осигурителни дружества, публични дружества и пр., които попадат в обхвата на чл. 161 (ал. 3) от Търговския закон), които се учредяват само от юридически лица, налага да се направи уточнението, че в обхвата на корпоративното счетоводство попадат само тези акционерни дружества, които:

- а) представляват обединения на юридически лица за финансиране на стопанска дейност с общ капитал;

- б) собствеността им е деперсонализирана, разпръсната между множество субекти и лесно прехвърляема;

- в) не представляват партньорство между две или повече физически лица.

В най-голяма степен на тези изисквания отговарят публичните дружества по смисъла на Закона за публичното предлагане на ценни книжа (чл. 110 от Закона за публичното предлагане на ценни книжа).

Отъждествяването на корпоративното счетоводство със счетоводството на акционерните дружества е условно и може да се приеме само ако се тълкува в правноорганизационен аспект и се разглежда в широк смисъл. В икономически и тясно счетоводен аспект корпоративното счетоводство създава информация за организации, които са обединени от общи цели и интереси и са свързани в една икономическа група. Разглеждайки ги в тяхната цялост, те разкриват същността на корпоративното счетоводство и то се опре-

⁹ **Илиев, Г.** Корпоративно счетоводство. В. Търново: Фабер, 2008, с. 14.

деля като **процес по наблюдение, регистриране, оценяване и оповестяване на информация за юридически лица, обединени в икономически групи, която се ползва при вземане на икономически обосновани решения**. Положителното от възприемането на корпоративното счетоводство по този начин позволява:

а) да се конкретизира неговият обхват и съдържание, както и да се отграничи от другите видове финансово счетоводство, характеризиращи предприятията с различен статут и предмет на дейност (банково счетоводство, бюджетно счетоводство, застрахователно и пр.); и

б) да се разкрият неговите характеристики:

- корпоративното счетоводство е вид финансово счетоводство и тази му принадлежност не позволява да бъде обособено като самостоятелно направление в счетоводството;

- то е предназначено да осигурява информация за финансовото и имуществено състояние на икономическа група, обединение на юридически лица, регистрирано като неперсонифицирано търговско дружество (акционерно дружество, и в по-редки случаи – дружество с ограничена отговорност или командитно дружество с акции).

Въпросите за предмета и метода на едно научно знание винаги са били определяни като съществени, тъй като чрез тях се изясняват неговата съдържателна същност, конкретизирана чрез обектите на изследване и системата от способности и техники, които се използват за създаване на това знание. Като всяко знание корпоративното счетоводство има свои предмет и методи.

Предметът на корпоративното счетоводство се извежда от връзките и зависимостите на междукорпоративното счетоводство и счетоводството като цяло и се конкретизира в зависимост от съдържателната същност на създаваната счетоводна информация.

Връзката между счетоводството и корпоративното счетоводство е обективно съществуваща и тя разкрива зависимостта между общото и неговите части. В този смисъл, предмет на корпоративното счетоводство са *имууществото в двuasпектното му проявление като активи и капитали и стопанските операции, които се осъществяват в дейността на икономическата група*.

Икономическата група е обединение на отделни юридически обособени търговски дружества, които имат относителна икономическа самостоятелност. В този смисъл, имуществото на икономическата група е общото имущество на всички предприятия в групата. За него е характерно, че се разглежда според двuasпектната му същност – като активи и капитали и се конкретизира по вид и функционална роля, от една страна, и втори път в зависимост от произхода (правната същност) и неговото предназначение. Имуществото на икономическата група включва всички ресурси, с които икономическата група разполага за целокупната дейност, независимо от тяхното териториално разположение, задълженията на всички предприятия към трети

лица и собствения капитал, концентриран в управляващото предприятие. Информация за тях се създава във всяко едно предприятие. Тя се обобщава и представя в подходящи форма и вид в края на отчетния период, като се оповестяват данни за икономическата група като едно цяло.

Дейността, която икономическата група осъществява, е съвкупността от дейности, изпълнявани от предприятията в обединението. За управляващото предприятие тя е:

- управление и контрол на оперативните предприятия и производствените от това сделки, характеризиращи отношенията с тях; и
- стопанска, предвид нейния характер (промишлена, търговска, селско-стопанска, застраховане, банкова и др)¹⁰.

За оперативните предприятия тя е само стопанска дейност или друг вид дейност, характеризираща сделки с трети лица.

Като се има предвид, че икономическата група е самостоятелно юридическо лице, което се представлява от управляващото предприятие (предприятието-майка), дейностите, за които корпоративното счетоводство създава информация, ще бъдат дейностите на предприятието-майка по контрол и методическото ръководство на другите предприятия в групата. Конкретизирани това са стопанските операции и породените от тях изменения в активите и капиталите на управляващото предприятие (холдингово дружество, предприятие-майка), които са свързани с:

- възникване на икономическата група и запазване на нейната структура, и
- сделките и събитията, които възникват между предприятието-майка и контролираните предприятия.

От казаното следва, че обект на корпоративното счетоводство са имуществото на управляващото предприятие, което то използва за управление на оперативните предприятия и стопанските операции, свързани със създаването и функционирането на икономическата група.

За корпоративното счетоводство е присъща двуаспектаната същност на счетоводството и то се разглежда едновременно като научно знание и практическа дейност. За извеждането на неговата теоретична същност се използва всеобщият диалектически метод и общологическите методи като анализ, синтез, исторически методи, логически метод, сравнителен метод, моделиране и др. При осъществяване на корпоративното счетоводство се прилагат апробирани от счетоводната практика:

- методи – двойно записване по счетоводни сметки и балансовия метод,

¹⁰ Холдинговите дружества от чист вид не осъществяват собствена стопанска дейност, те се занимават само с управление на участия. В практиката този вид дружества са по-рядко срещани.

– оценъчно-изчислителни процедури – оценка, инвентаризация, обобщаване (сводка), и средства (инструменти) за прилагането им – счетоводни документи, счетоводни сметки, счетоводен баланс, оборотна ведомост, технически средства и др.

От казаното може да се обобщи: корпоративното счетоводство е форма на финансово счетоводство, която ползва методологията на счетоводството за създаване на информация за икономическата група. То наблюдава, измерва и представя в подходящи форма и вид икономическа и финансова информация за юридически лица, обединени в икономически групи. Същността се извежда от съдържателните му съставки, които се конкретизират от неговия обхват:

- счетоводно отчитане на капитала на холдинговото дружество (управляващото предприятие);
- счетоводно отчитане придобивания на участия в други предприятия;
- счетоводно отчитане на сделките между предприятието-майка и дъщерните предприятия;
- изготвяне на консолидиран финансов отчет.

За тях се създава счетоводна информация като се спазват изискванията на действащото счетоводно законодателство (Закон за счетоводството и приложимите счетоводни стандарти) като се съблюдават следните принципи: текущо начисляване, действащо предприятие, предпазливост, съпоставимост на приходите и разходите, предимство на съдържанието пред формата, запазване при възможност на счетоводната политика и независимост на отделните отчетни периоди и стойностна връзка между начален и краен баланс.

Принципът на **текущо начисляване** регламентира правилата и процедурите за текущо водене на счетоводство. Икономическата му същност се изпълва от изискването приходите и разходите, произтичащи от сделките и събитията за отчетния период да се признават при тяхното възникване, независимо от момента на получаването или плащането на паричните средства или техните еквиваленти и да се включват във финансовите отчети за същия този период. Този принцип предполага, че в предприятията трябва:

- да се извършват счетоводни записвания при постъпване на счетоводните документи, потвърждаващи или разрешаващи осъществяването на стопанската операция без оглед на това как те ще окажат влияние върху входящите и/или изходящи парични потоци на предприятието; и
- да са изпълнени условията за признаване на:
 - активите – от тях се очакват бъдещи икономически ползи, които да бъдат надеждно оценени;
 - пасивите – с уреждането им се очаква изтичане на ресурси, от които се очаква икономическа изгода и сумата, необходима за това да може да бъде надеждно определена;

– разходите – когато възникне намаление на бъдещата икономическа изгода (финансовия резултат), породено от намаление на активи или увеличение на пасиви, то да може да бъде надеждно оценено;

– приходите (доходите) – когато възникне увеличение на бъдещата икономическа изгода (финансовия резултат) от увеличение на активи или намаление на пасиви, то да може да бъде оценено надеждно.

Действащо предприятие е принцип, който по презумция се спазва от всяко едно предприятие, което осъществява своята дейност и няма намерение, нито необходимост в близко бъдеще да я прекрати или значително да намали обема ѝ. В противен случай при изготвянето на финансовите отчети следва да се приложи **ликвидационна или друга подобна счетоводна база**. В практиката този принцип означава, че при изготвянето на финансовите отчети, имущество притежаваното от предприятието следва да бъде оценявано не на база пазарни цени, а на базата на **фактическите разходи за придобиването му**, като се има предвид изхабяването му и способността му да носи пари при използването му.

Принципът на **предпазливост** означава, че при оценяване и отчитане трябва да се вземат под внимание предполагаемите рискове и очакваните евентуални загуби при счетоводното третиране на стопанските операции с цел получаване на действителен финансов резултат. С прилагането му се:

- ограничава прехвърлянето на рискове в бъдещи отчетни период;
- постига обективно представяне на имуществото – активите, пасивите, собствения капитал и оценяване на приходите и разходите. Това се изпълнява постига при спазване на следните правила:

– при възможност за избор на метод за оценка на имуществото на предприятието, да се избира този, според който имуществото е оценено на база най-ниска оценка;

– внимателно оценяване и навременно плащане на задълженията;

– отчитането на приходите за определен период става само по отношение на тези постъпления, които имат безспорен характер. Приходите, за които вероятността за получаването им е ниска, не следва да се отчитат като приход.

– всички потенциални разходи следва да бъдат отчетени за отчетния период, за който се отнасят. Например, ако предприятието е поело ангажимент за гаранционно обслужване, което реално може да осъществи през следващи периоди, още в текущия отчетен период възможните бъдещи разходи следва да намерят отражение.

- гарантира скептично отношение към прогнозите и очакванията на мениджърите относно бъдещето.

Принципът на **съпоставимост между приходите и разходите** изисква **разходите, извършени във връзка с определена сделка или дейност, да се отразяват във финансовия резултат за периода, през който предприятието**

черпи изгода от тях, а приходите да се отразяват за периода, през който са отчетени разходите за тяхното получаване. Прилагането му е тясно свързано с принципа на текущото начисляване и установяване на действителния финансов резултат за отчетния период.

Предимство на съдържанието пред формата е принцип, който има съществено значение при разкриване съдържанието на имуществото на предприятието и характера на протеклите стопански процеси и операции в него. Той налага сделките и събитията се отразяват счетоводно съобразно тяхното икономическа същнина и финансова реалност, а не формално според правната им форма.

Принципът **запазване при възможност на счетоводната политика от предходния отчетен период** изисква запазване на правилата, принципите, методите на счетоводно отчитане максимално продължителен период от време. С прилагането му се постига съпоставимост на счетоводните данни и се създават възможности за изчисляване показатели през различните отчетни периоди и за различни предприятия. Този принцип е ориентиран към удовлетворяване интересите на външните потребители. Същевременно той гарантирана счетоводна стабилност и устойчивост. От друга страна, този принцип не означава, че предприятието следва да се отказва от прилагане на нов счетоводен метод, ако това е по-целесъобразно. Разбира се, влиянието на прилагането на новия метод върху финансовите показатели следва да бъде оценено и представено в приложението към годишния финансов отчет.

Принципът **независимост на отделните отчетни периоди и стойностна връзка между начален и краен баланс** налага всеки отчетен период да се разглежда сам за себе си въпреки, че съществуват обективни доказателства за връзка между текущия и предходния период и текущия и следващия период. Тези връзки са логически обосновани и стойностно определени последством равенството на данните във финансовия отчет от началото на текущия период и тези от края на предходния.

С принципите за счетоводно отчитане нормативно са определени ограничителните граници, които трябва да се спазват при създаване на счетоводната информация.

В заключение се установява, че като се изходи от природата на корпорациите като вид икономически обединения и счетоводната интерпретация за тях се извежда същността на корпоративното счетоводство и се прецизира неговото съдържание и нормативна рамка от правила и принципи.